

*Сергій Анатолійович Люлько,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
ORCID: 0009-0004-5704-3738*

НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВА В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Цифровізація, глобалізація та інформатизація суспільства натеper є фактом об'єктивної дійсності, що впливає і видозмінює соціально-державні аспекти взаємодії як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному (міждержавному) рівнях. В умовах глобальності поширення цього процесу такі аспекти функціонування держави, як суверенітет і безпека, економіка та управління, культура та соціальна політика тощо, опиняються під загрозою негативного впливу ззовні, зокрема інформаційного, а проблемою, що потребує врегулювання, стає переважна відсутність національних нормативно-правових (юридичних) механізмів урегулювання державотворчих процесів в умовах диджиталізації.

Сучасні реалії свідчать, що національна держава в умовах функціонування глобального інформаційного суспільства є кластером контраверсійних перспектив. Так, з одного боку, інформатизація та вільний обіг інформаційних потоків сприяє більш ефективному забезпеченню конституційного права громадян на інформацію, а з іншого – може сприяти дестабілізації та дезінформації останніх за допомогою негативних проявів кібервпливу (так зване ПІСО), що є особливо актуальним для України в умовах протидії російській повномасштабній військовій агресії.

Потрібно зазначити, що в умовах євроінтеграції та підписання Угоди про асоціацію з ЄС від 21 березня 2014 року Україна зробила значний крок до уніфікації та гуманізації процесів інформаційно-правового розвитку. Окрім цього, в Україні є напрацювання щодо концептуалізації Е-урядування та Е-демократії на нормативно-правовому рівні (розпорядження Кабінету Міністрів України № 649-р від 20.09.2017 р. та розпорядження Кабінету Міністрів України № 797-р від 08.11.2017 р.), які систематизують підходи до створення вітчизняного сегменту в структурі глобального інформаційного суспільства.

З огляду на зазначене актуальним і затребуваним на сьогодні є дослідження особливостей функціонування національної держави в умовах розвитку глобального інформаційного суспільства.

Аналіз останніх досліджень. Питання аналізу феномену національної держави у розрізі сталої величини належить насамперед до філософсько-правового та загальнотеоретичного категоріального спектра. Його аналізували та розглядали такі зарубіжні учені, як У. Бек, Д. Хелд, А. Коббан, А. Віммер, С. Кан та ін. Вітчизняні дослідження цього феномену є поодинокими, зокрема доцільно виділити працю М. Зайделя «Чи є майбутнє у національної держави?» (2010 р.), у якій розглянуто ключові елементи зазначеної феноменології.

Розуміння національної держави в епоху функціонування глобального інформаційного суспільства своєю чергою є більш мультифакторним дослідницьким полем, що не набуло належного рівня теоретизування та категоризування. Відтак пропонуємо розкривати такі категорії, як держава та громадянське суспільство, інформаційне суспільство, соціальний вимір права та його роль у спрямуванні та координації суспільних відносин, місце прав людини в контексті глобалізації та суспільних трансформацій, вплив євроінтеграційних процесів на конституційно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина крізь призму аналізу праць таких вітчизняних науковців, як Н. Оніщенко, С. Бобровник, С. Гусарєв, Н. Пархоменко та ін.

Мета статті. Метою статті є здійснення аналізу особливостей функціонування національної держави як політико-юридичного феномену в умовах розвитку глобального інформаційного суспільства із визначенням перспективної складової цього процесу.

Основні результати дослідження. Першочергової необхідності у контексті дослідження категорії «національна держава» крізь призму аналізу перспективної складової функціонування глобального інформаційного суспільства набуває теоретичне осмислення цієї феноменологічної категорії.

Наприклад, у праці У. Бека «Космополітична держава: перевизначення влади в глобальну епоху» (2005 р.) [1] автор пропонує розуміти термін «національна держава» як форму організації політичної влади, яка базується на принципі єдності нації, території, суверенітету та централізованого управління. Німецький соціолог і політичний філософ ототожнює національну державу із політичною спільнотою, що складається з громадян, об'єднаних спільною історією, культурою, мовою та, як правило, етнічною ідентичністю.

Відома онлайн-енциклопедія «Britannica» у оглядовому матеріалі «Національна держава: визначення, характеристика та політика» [2] пропонує розуміти останню як територіально обмежену суверенну державу, тобто державу, якою керують від імені спільноти громадян, які ідентифікують себе як націю, а легітимність правління національної держави над територією та населенням, що на ній проживає, випливає з права основної національної групи всередині держави (яка може включати всіх або лише деяких її громадян) на самовизначення.

Праця вітчизняного дослідника М. Зайделя «Чи є майбутнє у національної держави» [3], врешті-решт, розглядає останню як інструмент формування та збереження національної ідентичності, за допомогою якого громадяни поділяють спільні цінності, мову, культуру, історію та традиції, що забезпечує почуття належності до однієї спільноти.

Водночас глобальне інформаційне суспільство – суттєвий «подрозник» і виклик для національної держави як політико-правового феномену. Інформація та, зокрема, її надлишок, неконтрольований обіг, дедалі частіше стають проблемою нормативно-правового регулювання, а деякі органічні зміни, що породжує глобалізаційний прогрес, чинять негативний вплив на структурно-функціональне забезпечення нації, держави та міжнародного співробітництва держав.

До зазначених змін, що є органічними, зокрема, у контексті цифровізації державотворчих процесів, доцільно відносити зміну концепції суверенітету, економічну та політичну інтеграцію, розвиток цифрової держави, збереження національної ідентичності, а також вплив штучного інтелекту (ШІ) та автоматизації як базових елементів трансформації політико-правових та публічно-управлінських процесів [4].

Розглянемо їх докладніше. Зміна концепції суверенітету як складової державотворення національної держави в умовах інформаційного суспільства пов'язана із необхідністю його пристосування до збільшення цenzів відкритості політичних процесів, підвищення ролі медіа та громадськості в управлінні, спрямування та координації суспільно-політичного діалогу [4].

Економічна та політична інтеграція як чинник впливу на діяльність та екзистенцію національної держави полягає насамперед у розширенні міжнародних зв'язків і виході на міжнародні (транснаціональні) ринки торгівлі, зокрема цифрової. Зазначене потребує трансформацій у державно-управлінській галузі, а також регуляторних адаптацій пропорційно локальному та міжнародному безпековому інтересу [4].

Розвиток цифрової держави як елемент функціонування модерної національної держави являє собою диджиталізацію, автоматизацію та інформатизацію процесів управління, обміну та обігу даними [4]. У рамках становлення цифрової держави акцентується на детінізації державно-управлінських корупціогенних ризиків та їхнє нівелювання, а також запровадження гласного, відкритого суспільно-політичного діалогу із акцентом на забезпечення інтересів людини і громадянина пропорційно конституційним гарантіям демократичних держав.

Збереження національної ідентичності в контексті сучасної категорії національної держави ставить перед нею питання агрегації культурного суверенітету та медіаграмотності як складових, апропріативна політика щодо яких гарантує внутрішню безпеку та суспільну консолідацію [4].

Вплив ШІ та автоматизації на процеси державотворення своєю чергою ставить перед сучасною національною державою необхідність переосмислення питання ринку праці в контексті адаптації

до цифрового суспільства та формує виклик щодо контролю та нагляду за використанням ІІІ на засадах непорушності системи прав і свобод людини [4].

Кореляція феноменів «національна держава» та «глобальне інформаційне суспільство» водночас потребує більш категоріального та концептуалізованого осмислення. Для цього використаємо галузеві підходи із суміжних сфер дослідження українських правників-теоретиків, де проаналізовано окремі елементи національної держави та глобального інформаційного суспільства.

У праці Н. Оніщенко «Держава, громадянське суспільство та громадське життя: деякі аспекти розгляду» [5] слушно підмічено взаємозв'язок таких складових державно-соціальної дійсності, як власне держава, а також громадянське суспільство та громадське життя. Три вищезазначені кластери, синхронізуючись, формують явище «національної держави» як суверенного на внутрішньо- та зовнішньодержавному рівні політичного утворення. При цьому кожен елемент останнього доповнює інший: держава залежить від проактивності громадянського суспільства в контексті прийняття законів, контролю за діяльністю державних інституцій у межах правового поля, а громадське життя виступає квінтесенцією ефективності (або неефективності) владно-суспільної взаємодії.

Аналіз зазначених підходів до розуміння співвідношення держави, громадянського суспільства та громадського життя як категорій національної держави дають нам змогу стверджувати, що глобальне інформаційне суспільство та його позитивний вплив на суспільні та політичні відносини можливі лише за умови належного рівня взаємодії між даними учасниками політико-соціальної дійсності. Ключовими питаннями у цьому випадку стають опції інтеграції концепцій інформаційної освіченості та інформаційної культури населення як «двигуна» соціального, а отже, і політико-соціального розвитку нації та держави, адже саме громадяни здатні формувати карту інноваційного розвитку нації.

У контексті аналізу функціонування національної держави в умовах глобального інформаційного суспільства доцільно звернути увагу на взаємозалежність трьох ключових категорій: держави, громадянського суспільства та громадського життя. Саме їхня взаємодія формує підґрунтя сучасної моделі національної державності, яка водночас є складовою процесу формування глобального інформаційного простору. Такий підхід передбачає не лише фіксацію структурного взаємозв'язку між цими елементами, а й динамічне осмислення їх ролі у виробленні соціальної та правової взаємодії в умовах цифровізації. При цьому варто згадати позицію вітчизняної дослідниці С. Бобровник, яка у своїй науковій доповіді «Механізм захисту прав людини: доктринальний рівень пізнання» [6] наголошує, що інформаційне суспільство постає як нова соціальна реальність, у якій інформація набуває статусу самостійного соціального феномену. За її словами, саме держава відіграє провідну роль у напрямному впорядкуванні інформаційних процесів, тоді як громадянин зобов'язаний усвідомлено та відповідально ставитися до інформаційного обігу, будучи активним учасником формування якісного публічного простору.

Зазначений підхід вказує на потребу реалізації державності у двох взаємозв'язаних напрямках: через законодавче регулювання інформаційної політики і через забезпечення ефективного захисту прав людини у сфері обігу, нагромадження та поширення інформаційних потоків. Захист прав людини у інформаційному суспільстві – це діяльність держави, спрямована на охорону персональної захищеності індивіда в умовах цифрового середовища, його персональних даних, а також перевірку інформації, що надається йому в рамках оперативного та безстороннього формування новинного блоку [6]. Саме таке трактування захисту прав людини в інформаційну епоху є чинником перспективного розвитку національної держави в умовах глобалізації, за якої обмін даними та потік даних матиме чітке поле спрямування в інтересах громадян та, як наслідок, інтересах держави, а також фільтрацію інформації відповідної держави у сфері інформаційної політики та культури.

Розглядаючи понятійно-категоріальні та ідеологічні межі прав людини і громадянина в розрізі теорії та історії державно-правових трансформацій, С. Гусарев [7] помітив, що держава повинна забезпечувати власний суверенітет задля безпеки населення у таких сферах, як політика, економіка, військова справа, соціальна та інформаційна сфери. Права людини в кожній з цих сфер передбачають її соціально-ціннісний статус, а інформаційний суверенітет держави пов'язаний із аналогічним видом персоніфікованого суверенітету індивіда. Це означає, що функціонування національної держави в таких умовах повинно насамперед спрямовуватися на зменшення негатив-

ного впливу глобального інформаційного суспільства на державотворення (дезінформація, кібератаки, кіберзагрози та гібридна політика внутрішньої дестабілізації) та підвищення позитивного формату впливу на останнє (оперативне та повне інформування населення та надання останньому повноцінного вибору щодо пошуку джерел інформації).

У рамках вітчизняного дослідницького поля також розкривається і концептуалізується питання розбудови національної держави в умовах євроінтеграційних трансформацій. Щодо цього питання Н. Пархоменко [8] зауважила, що права людини в умовах зближення із західним демократичним світом набувають нового виміру охорони, а концепція інформаційної свободи та свободи слова і конкретизації власних думок, що є чутливим і наріжним питанням для країн ЄС і США, повинні бути реалізовані в Україні в рамках співробітництва з ними.

Варто зазначити, що в Україні на сучасному етапі сформувалася складна та неоднорідна система векторів, які визначають напрям національного державного розвитку в умовах глобальних інформаційно-комунікативних трансформацій. Ключовими у цьому сегменті є положення статей 67, 68, 122 Угоди про асоціацію з ЄС [9], якими встановлюється презумпція прозорого, сприятливого та конфіденційного (за потреби) використання інформації як визначального формуляра державної політики України в контексті зближення зв'язків із ЄС. На доповнення до цього внутрішнє інформаційне законодавство, що складається із Закону України «Про інформацію» № 2657-ХІІ (ст. 2, 5) [10], розпоряджень Кабінету Міністрів України № 649-р від 20.09.2017 р. «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» [11] і № 797-р від 08.11.2017 р. «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації» [12] та деяких інших нормативно-правових актів, формують концептуальні засади переходу української інформаційної політики до людиноцентристської, заснованої на принципах гарантованості, відкритості, достовірності інформаційного потенціалу, а також упровадження Е-урядування та Е-демократії в Україні як наріжного каменю державної політики інтеграції України з ЄС.

Водночас подальші перспективи розвитку національної державності в умовах глобального інформаційного суспільства у випадку із Україною та іншими державами залежать виключно від послідовності взаємодії держави та нації як елементів державного утворення.

Висновки. Отже, з урахуванням викладеного, можемо зробити такі висновки.

По-перше, національна держава, попри трансформаційний тиск глобального інформаційного суспільства, зберігає свою актуальність як політико-правовий механізм забезпечення суверенітету, національної ідентичності та внутрішньої легітимності. Її сутність полягає не лише в традиційній формулі поєднання нації, території та централізованого управління, а й у здатності динамічно адаптуватися до нових викликів, пов'язаних із цифровізацією управлінських процесів і зміною логіки легітимації владного дискурсу.

По-друге, осмислення національної держави в сучасному правовому полі потребує міждисциплінарного підходу, що поєднує філософсько-правову, інформаційно-правову та політичну призви. Інституційна взаємодія держави, громадянського суспільства та окремих громадян формується як єдина система, де цифрова компетентність, інформаційна культура та правовий контроль за обігом даних стають чинниками внутрішньої стабільності. За цих умов особливого значення набуває не лише регулювання прав людини у цифровій реальності, а й формування нової якості правового захисту, адаптованого до гібридних ризиків цифрової доби.

По-третє, трансформація інформаційного ландшафту в умовах євроінтеграції детермінує перегляд цільових орієнтирів національного державного розвитку. Україна має чіткий нормативний каркас, що дає змогу інтегрувати європейські стандарти у сфери Е-демократії та Е-урядування, водночас потребує послідовного посилення цифрових інститутів захисту прав і свобод громадян. У цьому контексті національна держава вже не є лише механізмом правового регулювання, а стає інтелектуальним простором для формування цивілізаційної суб'єктності в інформаційну епоху.

Список використаних джерел

1. Beck U. The Cosmopolitan State: Redefining Power in the Global Age. *Int J Polit Cult Soc.* 2005. Vol. 18. P. 143–159.
2. Nation-State. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/nation-state>

3. Зайдель М. Чи є майбутнє у національної держави? *Вісник ХНУ ім. В. І. Каразіна*. 2010. № 3. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/46587283.pdf>
4. Gilleard C., Higgs P. Globalisation and the value of Ulrich Beck's concept of «cosmopolitanisation» in orienting a new sociology of later life. *Journal of Global Ageing*. 2024. Vol. 1(1). P. 138–158.
5. Оніщенко Н. Держава, громадянське суспільство та громадське життя: деякі аспекти розгляду. *Правова держава*. 2017. № 28. С. 92–97.
6. Бобровник С. Механізм захисту прав людини: доктринальний рівень пізнання. *Електронний репозитарій НАВС*. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8445e3bf-2e05-4a95-898f-58ace2f57d80/content>
7. Гусарєв С., Бостан К. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: Академія, 2013. 346 с.
8. Пархоменко Н. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2016. 253 с.
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони № 984_011 від 21.03.2014 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
10. Про інформацію: Закон України № 2657-XII від 02.10.1992 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
11. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження КМУ № 649-р від 20.09.2017 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>
12. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: розпорядження КМУ № 797-р від 08.11.2017 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text>

References

1. Beck U. The Cosmopolitan State: Redefining Power in the Global Age. *Int J Polit Cult Soc*. 2005. Vol. 18. P. 143–159.
2. Nation-State. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/nation-state>
3. Zaidel M. Chy ye maibutnie u natsionalnoi derzhavy? *Visnyk KhNU im. V. I. Karazina*. 2010. № 3. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/46587283.pdf>
4. Gilleard C., Higgs P. Globalisation and the value of Ulrich Beck's concept of «cosmopolitanisation» in orienting a new sociology of later life. *Journal of Global Ageing*. 2024. Vol. 1(1). P. 138–158.
5. Onishchenko N. Derzhava, hromadianske suspilstvo ta hromadske zhyttia: deiaiki aspekty rozghliadu. *Pravova derzhava*. 2017. № 28. С. 92–97.
6. Bobrovnyk S. Mekhanizm zakhystu prav liudyny: doktrynalnyi riven piznannia. *Elektronnyi repozytarii NAVS*. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8445e3bf-2e05-4a95-898f-58ace2f57d80/content>
7. Husariev S., Bostan K. Teoriia derzhavy i prava: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Akademiia, 2013. 346 s.
8. Parkhomenko N. Rozvytok zakonodavstva Ukrainy v konteksti konstytutsionalizatsii, yevrointehratsii ta zabezpechennia prav liudyny: monohrafiia. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho, 2016. 253 s.
9. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony № 984_011 vid 21.03.2014 r. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
10. Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy № 2657-XII vid 02.10.1992 r. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
11. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini: Rozporiadzhennia KМУ № 649-r vid 20.09.2017 r. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>
12. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoi demokratii v Ukraini ta planu zakhodiv shchodo yii realizatsii: Rozporiadzhennia KМУ № 797-r vid 08.11.2017 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text>

Люлько С. А. Національна держава в умовах функціонування глобального інформаційного суспільства: перспективи розвитку

У статті розглядаються особливості еволюції національної держави в умовах функціонування глобального інформаційного суспільства. Досліджено поняття «національна держава» та його основні характеристики. Проаналізовано особливості трансформації держави в контексті сучасної цифровізації. Зокрема, йдеться про зміну концепції суверенітету, економічну та політичну інтеграцію, розвиток цифрової держави, збереження національної ідентичності та вплив ШІ та автоматизації як базових елементів трансформації

політико-правових та публічно-управлінських процесів. Зроблено висновок про те, що національна держава в інформаційну епоху змінюється, але зберігає свою значущість як інструмент забезпечення суверенітету, ідентичності та правового порядку, адаптуючись до нових глобальних викликів.

Ключові слова: національна держава, інформаційне суспільство, глобалізація, право, електронна демократія (Е-демократія), електронне урядування (Е-урядування).

Liulko S. A. National state in the conditions of functioning of the global information society: development prospects

This article explores the transformation of the modern nation-state under the influence of the global information society. The research offers a comprehensive analysis of the theoretical and legal dimensions of the nation-state as a political-legal construct, while paying particular attention to the challenges and opportunities brought about by digitalization, globalization, and the rapid expansion of information and communication technologies (ICT).

It is emphasized that the nation-state remains a relevant and functional political unit that ensures sovereignty, legal order, and national identity, despite undergoing significant adaptive changes. The study reveals that the state, civil society, and public life are no longer isolated categories but function as interdependent elements of a complex digital governance model, where informational competence and legal culture play a key role.

Particular attention is devoted to the impact of emerging technologies such as artificial intelligence and automation on public administration and legal processes. The article also discusses the redefinition of sovereignty, the rise of digital government, and the growing demand for the protection of human rights in digital environments.

The role of Ukraine is considered in the context of European integration and legal harmonization. It is noted that national legislation and international commitments, including the Association Agreement with the EU and key domestic policy documents on e-governance and e-democracy, provide a framework for strategic adaptation.

As a result of the research, the following conclusions were made:

1. The nation-state, despite the transformative pressure of the global information society, retains its relevance as a political and legal mechanism for ensuring sovereignty, national identity, and internal legitimacy. Its essence lies not only in the traditional formula of combining nation, territory, and centralized governance, but also in the ability to dynamically adapt to new challenges associated with the digitalization of management processes and changing the logic of legitimization of power discourse.

2. Understanding the nation-state in the modern legal field requires an interdisciplinary approach that combines philosophical-legal, information-legal, and political prisms. The institutional interaction of the state, civil society, and individual citizens is formed as a single system, where digital competence, information culture, and legal control over data circulation become factors of internal stability. Under these conditions, not only the regulation of human rights in the digital reality, but also the formation of a new quality of legal protection adapted to the hybrid risks of the digital age, becomes of particular importance.

3. The transformation of the information landscape in the context of European integration determines the revision of the target guidelines of national state development. Ukraine has a clear regulatory framework that allows for the integration of European standards in the areas of E-democracy and E-governance, but at the same time it needs to consistently strengthen digital institutions to protect the rights and freedoms of citizens. In this context, the nation-state is no longer just a mechanism of legal regulation, but becomes an intellectual space for the formation of civilizational subjectivity in the information age.

Key words: nation-state, information society, globalization, law, electronic democracy (E-Democracy), electronic governance (E-Governance).

DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-415-420